

Slovenci in
jugoslovanstvo.

VSEBINA.

1. Dr. Dragotin Lončar: Slovenci in jugoslovanstvo 1
2. Dr. Fr. Veber: Materializem 3
3. Dr. A. Šerko: Naše medicinske fakultete 8
4. Dr. K. Ozvald: Za vodilo 11
5. J. S. Machar: Ovidijeva molitev 16
6. Pregled:
 - I. Politika: Naš zapad (Joso Jurkovič) 17
 - II. Literatura: Dr. J. Bezjak, Oběna zgodovina vzgoje in pouka (K. Ozvald). Wendel, Aus dem stidslaw. Risorgimento (Fr. Erjavec). Nove knjige . . . 18
 - III. Kultura: Par opazk o kritiki (Dr. Mole) 21
 - IV. Revije: Ljubljanski Zvon (-ec.). Srpski knjiž. glasnik (-ec.) 23
 - V. Razno: Literarnozgodovinske drobtine (-c.) 24

NAŠI ZAPISKI

Mesečnik za politiko in gospodarstvo,
kulturno in socialno življenje.

Urejajo:

Dr. Dragotin Lončar, Fran Erjavec,
Albin Prepeluh.

IZJAVA UREDNIŠTVA.

Ker pri nas še vedno nimamo trdne in ugotovljene strokovne terminologije in nomenklature, prepušča uredništvo „Naših zapiskov“ podpisanim avtorjem i odgovornost za jezik, zlasti pa še za izrazoslovje v priobčenih spisih. V to svrho bo izročalo uredništvo odslej stavljene tekste direktno avtorjem v korekturo, kjer bo to iz tehničnih ozirov izvedljivo, sicer se bo pa izvrševala korektura točno po rokopisih. Uredništvo si bo dovolilo popravljati le vse očitne slovniške, stilistične in pravopisne napake in sicer na podlagi najnovejšega dr. A. Breznikovega „Slovenskega pravopisa“. Ker v popolno jezikovno anarhijo vsekakor ne moremo zaiti, se tudi sotrudniki najvljudneje naprošajo, da se kolikor mogoče ozirajo na določila tega pravopisa.

Nepodpisanih ali nešifriranih prispevkov uredništvo ne bo priobčevalo.

Uredništvo „Naših Zapiskov“.

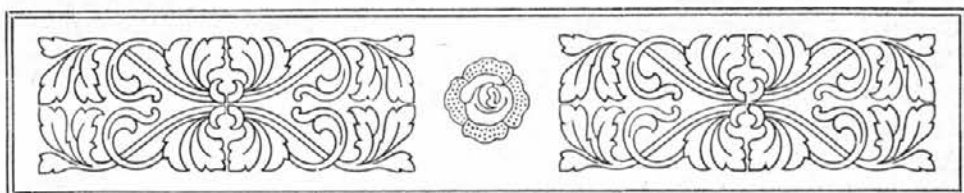
Naši Zapiski izhajajo redno vsak mesec in stanejo letno 60 K, polletno 30 K, posamezne številke so pa po 6 K. Naročajo se pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91. Naročnino je pošiljati upravništvu po položnicah, ki bodo po potrebi priložene. Rokopise je pošiljati najkasneje do 1. vsakega meseca na uredništvo „Naših zapiskov“, Ljubljana, poštni predal 91; ali pa na naslov: Fran Erjavec, Ljubljana, Večna pot 1.

Za uredništvo je odgovoren Fran Erjavec. — Last in založba „Slovenske Socialne Matice“ r. z. z. o. z. — Tiska tiskarna Pavliček v Kočevju.

72863

030023737

DR. DRAG. LONČAR:

SLOVENCİ IN JUGOSLOVANSTVO.

Slovenci smo majhen narod
z velikimi strastmi.

Dav. Trstenjak v pismu na J. Marna
1889. leta. (Jezičnik, XXVIII.)

Ako bi gledal na pojem slovenskega naroda in slovenske narodnosti s stališča žalostne sedanjosti, kakor se zlasti kaže v gospodarstvu in politiki, potem bi ne našel veliko svetlih točk na njem. Pojem naroda in narodnosti pa ne vsebuje samó tega, kar je danes, marveč tudi to, kar je bilo včeraj in kar bo jutri — vse v organični celoti in enoti.

I. Svetal trenotek je početek našega slovenstva, to je naše kulture: grandiozen poskus duševne in gospodarske osvoboditve Trubarjevega in Gubčevega kroga izpod tujčeve odvisnosti v 16. stoletju. Boj meča in peresa, pesti in besede! S tem je bila dana tradicija, ki se je lahko podedovala od roda do roda, da se je mogla roditi ideja, zavest skupnosti. Dosedanja brezlika masa je dobila možnost, da se razvije v jezikovno in duševno določeno skupino z zavestjo svoje skupnosti — slovenski narod.

Izza te podlage, ki je ni mogla popolnoma zbrisati reakcija 17. stoletja, se dviga slovenski narodni preporod, ki ga pripravlja doba prosvetljenosti proti koncu 18. stoletja v slovenskem ljudstvu in dovršuje romantika v najvišjem predstavniku slovenstva — Prešernu v prvi polovici 19. stoletja. Ustvarja se nam pesniški jezik, da se nam odpira svetovnost. Za Prešernom, to je v njegovem duhu slovenstva nastopa pesniški rod: preko Levstikovega šibanja naše mehкости in Jenkovih budnic, preko Gregorčičeve posebljenosti slovenskih upov v „Soči“ in Aškerčeve bojevitosti v „Stari pravdi“ do Župančičevega klicanja raztresenih udov pod domači krov v „Dumi“.

Vstajajoče slovenstvo se pri tem zaveda svojega jugoslovanstva: od prvih početkov v dobi Trubarja in Gubca do Prešernovega pesniškega rodu, čigar program po jezikovni-slovstveni strani je podal Levstik leta 1863. v primeri o dveh rekah, ki imata isti vir, a tečeta vsaka po svoji strugi blizu druga ob drugi, pri tem pa ni treba, da bi eno strugo umetno usušili, ampak po naravi vode same, ki vedno izpreminja svojo strugo, nam je skrbeti, da se obe strugi počasi zlijeta zopet v eno S kulturno-političnega stališča bi bilo treba govoriti celo o štirih rekah ali vsaj o treh.

Po Trubarju in Prešernu smo postali kulturno narod, a nismo še bili politično. To naj bi se bilo zgodilo 1848. leta. Takrat se je bil ustvaril političen program: zedinjena Slovenija kot minimalna in združenje s Hrvati in Srbi kot maksimalna zahteva v okvirju Avstrije. To je bila politična koncepcija, odgovarjajoča tedanjim razmeram, ki se sicer ni uresničila, a je postala ideal, smoter. Ta politična koncepcija je mogla po okolnostih izpreminjati svoj okvir; toda ni smela opuščati svoje vsebine. In kakor je Levstik kot Prešernov duševni dedič podal pri nas jezikovno-slovstveni smisel jugoslovanske ideje, takó je njeno politično vsebino določil Jelačičev sabor v Zagrebu: slovenstvo je integralen del tedanjega jugoslovanstva, t. j. hrvatstva in srbstva v okvirju Avstrije.

V tem pravcu se je odslej vodila slovenska politika. Ni bila sicer vedno dosledna, časih je krenila tudi na stranska pota; toda sila razmer jo je priganjala, da se je zopet vračala k svoji prvotni in prirodni koncepciji. V boju proti nemškemu centralizmu in nemško-madžarskemu dualizmu je bilo treba zbirati vse narodne sile: voditelji so bili duhovniki in redki posvetnjaki. To je bila vsenarodna politika Bleiweisove dobe, opirajoča se glavno na kmetški stan kot svoje jedro. Ob enem ž njo so se pa že kazali znaki druge smeri, ki ji je dajala netiva nastopajoča svobodomiselnost Nemcev. Ta smer, obsegajoča glavno mestno prebivalstvo, za Slovence dolgo časa ni imela pomena, posebno v obmejnih pokrajinah, ker je bil njen predstavitelj Dežman prešel v nemški tabor, a drugi slovenski posvetnjaki se niso mogli trajno vzdržati niti proti njemu niti proti Bleiweisovcem, dasi so to poskušali zlasti v 70. letih. Takó je ostala slovenska politika, vsenarodna do Mahničevega nastopa, ki je s svojo kritiko v smislu katoliške ideje povzročil ločitev duhov.

V 80. letih po Bleiweisovi smrti se začena trajna diferencirana organizacija slovenskega naroda: tu na verski, tam na narodni podlagi. Duhovščina z manjšino posvetnjakov in s kmetstvom na eni, a na drugi strani večina posvetnjakov z meščanstvom. Formalno se zvrši cepitev na I. katoliškem shodu (1892) in na t. zv. shodu zaupnih mož v Ljubljani (1894). Par let pozneje (1896) se ustanovi še tretja smer na socialni podlagi, obsegajoča industrijsko delavstvo, čigar stanovska zavest se je začela že tudi oglašati. Politična razdelitev je bila v svojem bistvu končana; zakaj troje strank v načelu zadošča družabni strukturi slovenskega naroda. Utemeljenost novih strank bi obstojala v tem, ako bi v spoznanju zgodovinskega razvoja bolje odgovarjale danim gospodarskim, socialnim in političnim pogojem nego stare stranke, ki bi jih bilo treba ali prekvasiti z novimi fermenti ali pa onemogočiti njih politično moč.

II. Po svetovni vojni smo postali Slovenci tudi političen narod v zvezi s Hrvati in Srbi. Izpolnil se je naš maksimalni program iz 1848. leta v širjem okvirju nego je bil zamišljen takrat. S tem so bila dana za nas nova vprašanja.

Politika bi morala biti po svojem bistvu sinteza kulture in gospodarstva na podlagi sorazmerne vzajemnosti. Takšno sorazmerno vzajemnost more določevati — pravičnost; zató je naslovil Platon svoje nesmrtno delo

„Država ali o pravičnosti“. S politiko bi se morali baviti najboljši, ker ne gre samó za korist ali škodo posameznika, ampak tisočev, stotisočev in milijonov; toda v ospredju so navadno politiki-športniki ali politiki-trgovci, dočim ostajata načelnost in blaginja skupnosti v ozadju.

Prvi parlament Srbov, Hrvatov in Slovencev je podal dokaz, kako je nad državo, ki je nastala iz svetovnega požara s tolikimi žrtvami, prevladovala osebna in strankarska strast pod firmo verske, narodne in socialne misli. Te žalostne „državotvornosti“ so se udeleževale vse tri slovenske stranke, a plačal jo je bridko v prvi vrsti slovenski narod.

Imeli smo svojega Razlaga, ki se je ubijal za pravico; imeli smo svojega Šukljeta, ki se je postaral v prizadevanju za „juste milieu“; imeli smo svojega Kreka, ki se je prezgodaj izčrpal v borbi za narodno-socialno osvoboditev slovenskega in jugoslovanskega ljudstva: danes nimamo politika s priznано avtoriteto!

Zidamo temelj svoji novi državi: ustavo. Dvoje vprašanj zahteva odgovora: oblika na zunaj in ureditev na znotraj.

Vprašanje monarhije ali republike ne more biti načelno, ampak samó taktično: država je apriorna, a njena oblika je aposteriorna, t. j. odvisna od okoliščin. Slovenci in Hrvati ne moremo vsiljevati državne oblike Srbom, ako se sami ne izrečejo zanjo. Na drugi strani moramo pa upoštevati dejstvo, da je Jugoslavija torso brez Bolgarov. Ako bi se kdaj pokazalo, da sta samo dinastiji zapreka političnega združenja vseh južnih Slovanov, potem je treba žrtvovati dinastični interes narodnemu.

Kakor ne moremo Slovenci in Hrvati določevati Srbom državne oblike, takó nam ne smejo Srbi vsiljevati notranje ureditve, ako hočemo, da nastane Jugoslavija iz enakopravne volje vseh, a ne po diktatu posameznika.

Zahtevati moramo eno državo in ne federalizma ali konfederacije, to je združenja treh držav, ker je praktično neizvedljivo: Slovenija že sama po sebi mala je po koroškem plebiscitu in rapalski pogodbi okrnjena in odrezana od morja; Hrvatska in Srbija se pa niti po narodnem niti po zgodovinskem kriteriju ne dasta določiti brez nasilja.

Toda edinstvena država nikakor nujno ne vsebuje stroge centralizacije. Centralni parlament in centralna vlada naj obsegata področja, ki so vsej državi neobhodno skupna (dr. Krek je imenoval te posle pragmatične), a gledé ostalih samó okvirno zakonodajstvo, čigar podrobna izvršitev naj pripada pokrajinskim avtonomijam.

To je avtonomistično stališče, ki je sredina med centralizmom in federalizmom. V podrobnostih so lahko razlike, kakor n. pr. gledé števila pokrajin in njih kompetence. Možnost in potrebo avtonomistične ureditve države so zagovarjali n. pr. dr. Krek (1916. leta), dr. Trumbič (1917. leta) in Supilo (1917. leta), ki je določil pet avtonomnih skupščin (srbsko, hrvatsko, slovensko, bosensko in črnogorsko), izjavljajoč, da je „proti vsakemu prezgodnjemu niveliranju, ki ni prinašalo pričakovanega sadú niti večjim narodom, nasprotno prepustimo to niveliranje času in bodočim generacijam . . .“; zakaj po njegovem prepričanju morejo eksperimentirati idealisti in demagogi, ne

smejo pa také delati državniki zlasti pri nas, ko je pred durmi revanša „Drang nach Osten“. (Šišić, Dokumenti etc.) Znani so dalje avtonomistični načrti Stojana Protića in dr. Jos. Smodlake, kakor tudi dr. Bog. Vošnjaka, člana ustavne komisije.

Komur je mar narodne bodočnosti, ta se bo skušal sporazumeti s čim največ političnimi skupinami in ne bo oktroiral ustave z navadno večino; zakaj posledica bi bila ta, da bi se začeli namesto mirnega dela ustavnih boji, ki bi mogli ogroziti obstoj države. Treba je najti kompromis med centralizmom in federalizmom in to je: avtonomija.

Slovenstvo se ne more čez noč stopiti v jugoslovanstvu, ker s tem ne okrepimo jugoslovanstva, ampak Nemce in Italijane. Potrebujemo na zunaj enotne in na znotraj zadovoljne Jugoslavije, ki bo kos, da zaceli kdaj dve skeleči rani: na vzhodu bolgarsko in na zapadu hrvatsko-slovensko . . .

Sedanja generacija je korumpirana, da vidi glavno sebe in kvečjemu še svojo stranko, a ne najde pojma naroda in države, dasi bi človek pričakoval, da bo ob rojstvu narodne države ravno narobe. Toda današnji pojavi so deloma posledica svetovne vojne, deloma naše sužnosti, ker doslej nismo bili vzgojeni v svobodi in je zato ne znamo uživati pametno. Mladi smo: kulturno od včeraj in politično še le od danes; zato smo neumirjeni in neizrabljeni, hoteč v svoji strasti hipoma biti veliki. Narod otrok, ki mora po naravnem zakonu vsega obstoječega polagoma dozorevati v narod mož. In dokler je človek, narod mlad, je vedno možno prerojenje. To je tolažba in upanje „v teh težkih dneh, o domovina . . .“ (Župančič.)

UNIV. DOC. DR. FRANCE VEBER:

MATERIALIZEM.

UVODNE MISLI:

Sam sem prepričan, da kaže tudi naša doba mnogo fakih strani, ki jo najugodnejše ločijo od marsikaterih prejšnjih stoletij. Kedaj se je dosedaj le približno s toliko silo in s tolikim uspehom kakor prav dandanes poudarjalo in udeleževalo narodno načelo, ki spada brez dvóma med najglavnejše kulturne činitelje našega stoletja? Saj se more ravno dandanes vsak trezen omikanec, ki ni slep napram težnjam in potrebam naših dni, le z ironičnim nasmehom spomniti na ono znano puhlo prosveto 18ega stoletja, ki si je s svojim trhlím kosmopolitizmom domišljala, da more z nekaterimi frazami dojeti zadnje bistvo sveta in življenja. Kedaj se je nadalje dosedaj le približno s toliko silo in s tolikim uspehom kakor prav dandanes poudarjal in udeleževal svoboden duševni in telesni razvoj kakor posameznika tako najširših slojev, ki spada brez dvoma tudi med prve in glavne pogoje za vsako višjo kulturo? Saj ravno dandanes pojejo že vrabci na strehah, da izginja zadnja dedščina srednjega veka, oni reakcionarni

absolutizem namreč, ki je skozi stoletja tlačil v duševno temo in telesni smrad milijone in milijone kvišku stremečih duhov v to svrhu, da je moglo živeti na račun te nesrečne večine pičlo število nadutih glav v tem večjem (in po navadi še le telesnem) sijaju. Kedaj se je sploh dosedaj le približno v isti meri kakor ravno dandanes poudarjala in uvidevala važnost splošne izobrazbe, umske kakor čustvene, ki bodi odslej skupna last vseh slojev in vseh stanov? Saj so vsi oni, ki ravno dandanes n. pr. v politiki strastno drug drugega pobijajo, edini v prepričanju, da ni napredka brez vzornega šolstva in dobrega učiteljstva, pri čemer morem smelo trditi, da spada ta zahtevek in to hrepenenje po neki splošni omiki med karakteristične znake ravno naše dobe. Pri vsem tem pa tudi sam nikakor ne pozabljam, da se na drugi strani v naših dneh pojavljajo seveda tudi nasprotno sile: Vsak pristen Jugoslovan ve, da n. pr. nedavna rapalska pogodba nikakor ne soglaša z modernim narodnim načelom; vsak trezno misleč človek mora najostreje obsojati ostudno početje vseh onih dandanašnjih demagogov, ki jim je moderni postulat svobodnega razvoja le začasno uspešno sredstvo za protidržavna in protikulturna koristolovstva najnižje vrste; in komu slednjič ni znano, da silijo ravno dandanes z nenavadno močjo na dan razni mistiki, teosofi in spiritisti, ki zastrupljajo s svojimi umobolnimi tiradami zadnje preostanke zdravega mišljenja in tako donašajo svojim vernim množicam vse drugo nego sadove pristne umske kakor tudi čustvene izobrazbe. Četudi sem torej le primeroma navedel troje svetlih strani naše dobe, priznavam sam, da odgovarjajo vsem tem stranem morda še tem temnejši nasprotni korelati. Vse to pa ne more osupniti onega, ki se je navadil gledati nekaj globlje v strukturo katerekoli dobe, t. j. — ker je ta struktura v vsakem slučaju psihološka struktura določenih človeških množic — motriti to strukturo v prvi vrsti iz narodno-psiholoških vidikov. V tem pogledu pa nas dovede do pravične ocene naše dobe morda tale zakon: Z vsako, recimo, napredno smerjo duševnega razvoja katerekoli dobe nastopa vzporedno na zakonit način nasprotna, recimo, nazadnjaška smer, tako da kaže vsaka v resnici velika doba nujno dvojno plat, namreč eminenter svetlo na eni in tem temnejšo na drugi strani; iz te polarnosti izvira antagonističen, bojevit značaj vsake take dobe, ki jo more iz istega razloga sub specie aeternitatis oceniti še le njena naslednica, ker se more seveda še le pozneje videti, katera plat neke dobe je ostala več ali manj zmagovita in s tem ob enem za naslednjo dobo v dobrem ali slabem smislu več ali manj plodonosna. Veljavnost tega zakona ne izvira samo iz vsega dosedanjega zgodovinskega razvoja, temveč še posebej iz narodno-psiholoških vidikov, ki jih tukaj le radi pomanjkanja prostora ne morem natančneje razvijati. Če je temu tako, tedaj pa ni dvoma, da se vrši prav v naši, od toliko plitkih godrnjačev teptani in zasmehovani dobi neki veličasten prehod, ki mu ga — izvzemši morda le nastop krščanstva — v dosedanji zgodovini ni para: še nikdar ni bilo geslo napredka in kulture tako aktualno kakor je ravno dandanes, še nikdar niso bile temne, reakcionarne sile tako na delu, kakor so dandanes. Veličastna resnost naše dobe je le posledica tega

strašnega duševnega boja, ki se bo vedno močneje izigral pred našimi očmi in čigar končni učinek more biti pač le dvojen: ali nepričakovani in nam vsem še neznan napredek ali pa — grobokop kulture na našem planetu.

S tem pa morem preiti že k drugemu delu teh svojih uvodnih misli, k vprašanju namreč, česa nam je v prvi vrsti treba v to svrhu, da se bodo mogli spominjati naše dobe s hvaležnostjo še poznejši rodovi. V tem pogledu pa nam zadošča zopet še tako kratko opazovanje vsega mišljenja in čustvovanja, ki je tipično za našo dobo nekako brez ozira na njeno gori orisano dvojno plat in ki mu vsaj v praksi niso podvrženi le malone vsi dandanašnji omikanci, naj jih naziva kdo naprednjake ali nazadnjake, temveč ki je prešlo skoro v kri in meso najbolj vsakdanjega dandanašnjega človeka: to mišljenje in čustvovanje je materialistično! Ali pod katero drugo rubriko naj denemo dandanašnjo splošno dobičkaželjnost, ki ne pozna nobenih mej in kateri le je pripisovati, da se nam zazdi dandanes vsaka pristna nesebičnost in požrtvovalnost kot neki „predvojni“ petrefakt, da nazivamo vse one, ki se s svojimi dejanji in nehanji še vsaj kolikor toliko upirajo temu toku dandanašnje večine, „nepraktične čudake“, ki „ne poznajo“ življenja in „ne računajo“ z življenjem? Ali pod katero drugo rubriko naj denemo večino dandanašnjih literarnih podjetij, ki zbirajo manuskripte le v to svrhu, da ustrezijo slepim in neurejenim instinktom mase, ker le v tem primeru ta podjetja tudi nekaj „nesejo“? Le odtod izvira oni instinktivni strah pred resnim strokovno-znanstvenim delom, strah, radi katerega se dandanes tako enoglasno odklanja delo takih pisateljev, ki hodijo brez vsakega ozira na levo ali desno v dandanašnjem kaosu svojo lastno pot. Kako kriv „račun“! Ne da bi inteligenca vodila mase, postaja vedno bolj njen suženj in če se ta tok v doglednem času ne zaobrne, bo brez dvoma napočil še dan, ko bo „inteligentnost“ le neki sramotilni epiteton. Ali pod katero drugo rubriko naj denemo slednjič dandanašnje mnenje, da je „omikan“ le oni, ki priznava le materialni svet in le zakone tega sveta, zanikajoč vsako samoniklo duševnost in s tem ob enem vse druge nego le zgolj mehanično-fizikalne zakone! Stati glede vprašanja po bistvu tega, kar v resnici je, na stališču takega naravoslovnega monizma in „moderno“ misliti, to je vsaj za pretežno večino dandanašnjih omikancev eno in isto! Tajne, nevidne niti spajajo vse te oblike dandanašnjega mišljenja in čustvovanja v organično celoto, ki vpliva več ali manj na vsakega izmed nas in ki daje naši dobi brez ozira na njene siceršnje svetle in temne strani izrazito materialističen značaj. Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti sledečega: ta dandanašnji materializem ni karakterističen znak ravno naše dobe, t. j. našega stoletja, ta materializem je le dedščina, ki nam je jo zapustila še druga polovica prejšnjega stoletja, torej neposredna predhodnica našega časa, ki jo tudi kulturni historiki z vso pravico nazivajo „naravoslovno-tehnično“ dobo. Tukaj se ne morem spuščati v nadaljnja razmotrivanja o tej dobi, temveč le beležim, da se je ravno v tej dobi z nenavadno silo pričel oni duševni razvoj modernega človeka, ki se kaže dandanes v njegovi

instinktivni averziji napram vsemu, kar ni čutno in vidno, torej napram vsakemu poudarjanju kakih posebnih duševnih in immaterialnih pojavov in zakonov. Da je ta razvoj bil tudi potreben, ker nam je le on mogel donesti celo kopico najboljših novih naprednih smeri, o tem sam ne dvomim, kar hočem še izrečno utemeljiti v poznejših izvajanjih. Ravno tako pa bom, upam, mogel pokazati, da dela sicer tudi naša doba le dobro, če si še bolj osvoji vse v resnici napredne smeri svoje neposredne predhodnice, a da mora vendar naša doba v prvi vrsti skušati, da očisti te smeri vseh onih ekstremnih stranskih pojavov, ki se kažejo ravno v pogubonosnem materializmu naših dni. To očiščenje dosežemo tem laže, ker, kakor rečeno, tudi ves ta materializem ni vzklik neposredno na naših zelnikih, tako da ga moremo ravno tako odklanjati, kakor smo ga bili poleg vseh drugih brez dvoma izvrstnih vidikov sprejeli od svojih neposrednih predhodnikov. Če tega ne storimo, tedaj nismo „učenci“ svojih predhodnikov, temveč prazni posnemalci tem slabše vrste, ker prenašamo najslabše strani svojih učiteljev, ki so jih le-ti udejstvovali vsaj le — v teoriji, v lastno dnevno življenje.

Seveda ne more pritrditi tem izvajanjem oni, ki smatra ravno materializem te ali one vrste za edino pravi svetovni in življenjski nazor. Odgovarjam: naloga sledeče razprave je prav ta, da ovrže to mnenje in s tem implicite doka, da je prav ta materializem oni rak, na katerem bolega naša doba in ki ga je treba v prvi vrsti odstraniti, če naj se izkaže velikanski duševni prehod, ki se že glede na uvodoma omenjeni ravno za našo dobo karakterističen antagonizem (postulat narodnosti — imperializem, svoboden duševni in telesni razvoj — kapitalizem itd., splošna omika — teosofija, mistika itd.) v tej dobi brez dvoma vrši, v resnici kot prehod do nekega viška — in ne do propada kulture. Jasno je, da se moram, če se mi naj tak dokaz posreči, v prvi vrsti sam otresti vsakega enostranskega gledanja nekih pojavov in naravnost skušati, da odkrijem tudi razne vrline materialističnega svetovno-življenjskega nazora. Da ustrezem po svojih slabih močeh temu metodično edino pravilnemu postulatu vsake stvarne kritike, hočem se najprej brez vsake kritike vglobiti v bistvo materializma samega in podati splošen obris, kratek zgodovinski razvoj in razne, osobito za našo dobo aktualne tipe tega nauka; pri vsem tem bom po možnosti skušal tvarino podajati, kakor da stojim sam na dotičnem stališču. Nato bom pa zopet neglede na ves materializem opozoril na razne psihološke fakte in na teh faktih sloneče zakone, ki so v zvezi z raznimi problemi moderne psihologije (tudi logike, etike in estetike) in ki jim bo, upam, tudi čitatelj pripisoval najmanj isto veljavnost kakor n. pr. kakemu naravoslovnemu zakonu. Še le v tretjem delu se bom vprašal, kako soglasje vlada med temi svojevrstnimi, a brezdvomnimi fakti in zakoni na eni in vsem materializmom na drugi strani; kjerkoli bom našel le senco kakega zadevnega soglasja, bom to izrečno zabeležil. Kjer se bo pa izkazalo izključeno sploh vsako soglašanje, tam se bomo, ker „dvojnih resnic“ ni, morali sami odločiti za prvo ali za drugo. Še le na podlagi te in take kritike materializma sploh in njegovih podvrst posebe hočem na koncu navesti nekaj vidikov, ki

se mi zde aktualni za naše razmere in na ta način skleniti konec razprave z njenim zgorajšnjim uvodom. Potemtakem bo kazala v formalnem pogledu sledeča razprava tole lice:

- I. Bistvo materializma.
 - a) Splošen obris materializma.
 - b) Zgodovinski razvoj materializma.
 - c) Posamezni tipi materializma.
- II. Bistvo duševnosti.
 - a) Splošen opis duševnosti.
 - b) Psihološki zakoni.
 - c) Normativni zakoni.
- III. Kritika materializma.
 - a) Splošna kritika materializma.
 - b) Kritika posameznih tipov materializma.
 - c) Prenos na kulturno-socialne razmere naše dobe.

PROF. DR. ALFRED ŠERKO:

Ljubljana.

NAŠE MEDICINSKE FAKULTETE.

V zadnjem času se pojavljajo v naši javnosti glasovi proti eksistenčni upravičenosti treh medicinskih fakultet v naši državi. Za prof. dr. Jagićem, ki odklanja teoretično iz jezikovno-političnih razlogov ne le ljubljansko medicinsko fakulteto, temveč ljubljansko univerzo sploh, sta se oglasila v 12. št. „Nove Evrope“ dva pisca, ki propagirata iz finančnih in strokovnih razlogov spojenje ljubljanske medicinske fakultete z zagrebško in beograjsko. Kot nepolitik se ne spuščam v diskusijo z gospodom profesorjem Jagićem, dasi sem povsem drugih nazorov kot on. Vsekakor si pa štejem v dolžnost se oglasiti k besedi, če je v javni debati konkretno vprašanje obstoja fakultete, koje vodstvo je poverjeno tačas moji osebi.

Argumentacija avtorjev omenjenega članka je v bistvu sledeča: Že ustanovitev ene same medicinske fakultete je združena s takimi materialnimi žrtvami, da bi bile v razmerah, kakršne vladajo v naši državi, tri medicinske fakultete neopravičljiv luksus. Pa tudi, ko bi si hoteli privoščiti ta luksus, nam manjka vseh predpogojev za to: nimamo ne medicinskega jezika (medicinske terminologije in nomenklature), ne strokovne medicinske literature, ne dovolj strokovnjakov, ki bi bili sposobni prevzeti izobrazbo bodočih naših zdravnikov. Pod takimi pogoji bi postal luksus treh medicinskih fakultet naravnost opasnost za naš narod, ker bi bila izobrazba na domačih fakultetah nezadostna. Če se že moramo otresti tudi v prašanjih zdravniškega naraščaja odvisnosti od inozemstva, je edino prava pot k temu ta, da ustanovimo eno samo, zato pa z vsem potrebnim kar najbolje opremljeno in z najboljšimi močmi zasedeno fakulteto. Ker pa obstajajo de fakto že tri medi-

cinske fakultete v državi, je nujno potrebno, da popravimo storjene napake naših državnikov in političarjev s tem, da ukinemo obrat ljubljanske fakultete in jo spojimo z zagrebško.

Kar se tiče prve točke argumentacije, ki smatra tri fakultete iz finančnih ozirov za luksus, moram staviti vprašanje točneje:

1. eksistira li v naši državi potreba po več kot dveh medicinskih fakultetah in

2. če eksistira taka potreba, jeli v danih razmerah mogoče in oportuno, da ji zadostimo.

K temu pripomnim, da zadostitev resničnih potreb ni bil nikoli še luksus.

Naša država šteje približno 12 milijonov prebivalcev, katerih število se bo zvišalo v doglednem času še za nekaj milijonov. Ker pride v sanitetsko dobro urejenih državah na 2000 prebivalcev po en kvalificiran zdravnik, rabi naša država, če hoče, da bo stala na višku razmer, 6000 zdravnikov. V resnici jih pa ima le krog 1600. Izobraziti moramo torej, če nam je na tem, da ne postanejo razmere (izvzemši po mestih) vsepovsod take kakor so v Makedoniji, kjer pride še le na 40—60.000 ljudi en zdravnik, v doglednem času par tisoč zdravnikov samo da popolnimo tačasni primanjkljaj. Če produciramo vsako leto 200 zdravnikov, bomo imeli po dvajsetih letih še vedno 3000 zdravnikov premalo, ker se izrabi v praksi stoječ zdravnik v 20. letih. V 20. letih bi napredovali torej le za 1000 zdravnikov in še v 100 letih bi ne bili tam, kjer so že danes v resnici kulturne države. Da pridemo do tega cilja vsaj tekom 30. let, nam je potrebnih vsako leto 300 do 350 novih zdravnikov. Teh 350 zdravnikov letno ni za nas nikakršen luksus, temveč predpogoj našega kulturnega napredka. Brez zdravnikov ne pomagajo našemu narodu prav nič vsa še tako lepo in poljudno pisana higienska navodila, ker higiena ne obstoji v formulah, temveč v življenju. Zato je naivno naziranje, da se da dvigniti narod v higienskih ozirih z uvedbo higiene kot učnega predmeta v šole in če tudi v vse šole od otroškega vrtca do univerze. Nič manj od ljudskih učiteljev so nam potrebni po naših selih zdravniki in sicer zdravniki z resnično vsestransko praktično izobrazbo.

Zadostujeta za izobrazbo 350 zdravnikov letno dve medicinski fakulteti? Za laika, ki misli, da je izobrazba medicinca odvisna v prvi vrsti od strokovnega znanja njegovih profesorjev in temu znanju premo sorazmerna, je stavljeno vprašanje rešeno za vselej v afirmativnem smislu: napolniti je treba avditorije za 150 slušateljev z instrumenti, knjigami in slikami in stvar je v redu. Kako pa je v resnici?

Medicina je ekskvizitno praktičen študij. Ni dovolj, da se seznanj vsak slušatelj prvih semestrov s temeljnimi pojmi kemije, biologije, anatomije, fiziologije in histologije, temveč mora to znanje izpopolniti še z intenzivnimi praktičnimi vajami, predvsem v secijski dvorani, v fiziološko-histoloških in biokemičnih laboratorijih. Vsak slušatelj mora imeti možnost in priliko vaditi se kar najintenzivnejše v seciranju človeškega telesa, ker le na ta način dobi pravi vpogled v fizično organizacijo človeka. Anatomija brez praktičnih

vaj je ravno tako nemogoča kakor mineralogija brez mineraloških zbirk. Isto velja o fiziologiji, histologiji in biokemiji. Dijak, ki pozna mikroskop le iz predavanja, ki ni delal sam histoloških preparatov in kemičnih analiz, je absolutno nesposoben za klinične študije. In ti so zopet v prvi vrsti praktični. Dijak, ki pozna bolnike le iz predavanj, ki ni stavil sam na podlagi lastnih preiskav diagnoz, je absolutno nesposoben za izvrševanje zdravniške prakse in naj je poslušal same Pasteurje, Virchowe in Billrothe. Predpogoj uspešnega študija medicine je možnost obširnih in intenzivnih praktičnih vaj. Ta možnost je pa dana le tam, kjer je število dijakov nizko, kjer je osebna kontrola vsakega dijaka posebej po dotičnem profesorju vsaj v možnosti zajamčena. V tem pogledu ne zadostuje, da postavimo n. pr. v secijsko dvorano mesto osem kar trideset miz, da razširimo laboratorije, da nakupimo pol tisoča mikroskopov, potreben je osebni stik dijaštva s profesorji in čim ožji je ta stik, tem boljši so rezultati.

In sedaj trdim, da je, ako je na kaki medicinski fakulteti vpisanih v enem semestru nad sto dijakov, to število za uspešen pouk previsoko. Tu ne pomaga nobeno sklicevanje na velike svetovne fakultete. Te so v tem pogledu potrebno zlo svetovnih mest in imajo vse drugačen namen in pomen.

Kdor je študiral na Dunaju, Berlinu ali kaki drugi veliki univerzi, mi bo pritrdil, da so bile razmere v laboratorijih in na klinikah nezadovoljive, da sta cveteli protekcija in korupcija, da so imeli izobrazbo dijaštva predvsem asistenti, ponekod celo starejši sluge in laborantje v rokah, da je prišel dijak s svojimi profesorji le v prenapolnjenih predavalnicah v stik in da je bilo preiskovanje bolnikov privilegij brezobzirnih in nekolegialnih kolegov.

In to naj bode nam ideal in vsaka boljša ureditev pouka luksuz? Gotovo se tudi v naši državi razvije centralna univerza v Beogradu, če bodo dani za to vsi pogoji, v impozanten inštitut. Ti pogoji pa ne leže v tem, da se masira s silo dijaštvo v Beogradu s tem, da se mu jemlje možnost študija na pokrajinskih univerzah. Resnično visoko kulturno življenje se razvije le tedaj v centrali kake države, če so visoko kulturne tudi province. V nasprotnem primeru je ves blesk in sijaj puhla repa.

Izkušnja uči, da izobražujejo manjše fakultete svoje slušatelje za praktični poklic neprimerno bolje nego velike, četudi svetovno znane. Dijak ima priliko vežbati se v laboratorijih in ob bolniških posteljah v vse drugačni meri nego na zavodih, kjer gre število slušateljev v stotine. Kdor tega ne razume, naj ne piše o univerzitetnem študiju in naj nikar ne navaja v podkrepitev svojih izvajanj dejstva, da je vpisanih na kaki fakulteti 800 slušateljev anatomijo. Od teh 800 dijakov jih ne bo znalo niti sto povoljno svoje stroke; če pa bodo v resnici kolegialni, še ti ne.

Tri medicinske fakultete niso torej za našo državo, če hočemo postati to, za kar se izdajamo, namreč kulturni — nikakršen luksuz. O tem se bosta prepričala prej ali slej tudi gosпода L. in M.

Je pa zadostitev tej potrebi v naši državi v danih razmerah tudi mogoča?

Časopisje vseh političnih struj in strank kriči neprestano o našem nacionalnem bogastvu, o naših rudah in šumah, o naših rodovitnih žitnih

poljih, o naših vodnih silah, o naši sijajni bodočnosti. Po naših mestih kar mrgoli milijonarjev in naši verižniki se valjajo v bankovcih. Pa prideta gospoda L. in M. in me hočeta prepričati, da se mora ukiniti ljubljanska medicinska fakulteta, češ, da nedostaja državi potrebnih sredstev. Pri tem se sklicujeta avtorja na dejstvo, da tudi pred vojno nismo imeli iz istega vzroka na sedanjem jugoslovanskem teritoriju niti ene medicinske fakultete. Jaz pa trdim, da bi bila ranjka Avstrija s svoto, ki bi ne presejala apanaže vseh bivših nadvojvod in nadvojvodinj, lahko vzdrževala dve novi medicinski fakulteti, ko bi bilo to v njenem interesu in ne v interesu jugoslovanstva; in trdim, da bi dohodki veriženja današnjih dveh velemlionarjev zadostovali za vzdrževanje ljubljanske medicinske fakultete, koje letošnji proračun ne presega znatno vrednosti nekaj vagonov pšenice.

Gotovo bomo potrebovali tudi v Ljubljani pozneje klinik in laboratorijev, operacijskih dvoran in ambulatorijev, pa tega potrebuje vsaka dobro urejena bolnica. Našo bolnico v Ljubljani bo treba razširiti in izpopolniti ne glede na medicinsko fakulteto, ker zahteva to javna blaginja in sanitarne razmere. Oddelki te bolnice bi bili istočasno klinični inštituti. Če je pa nujno potrebno razširjenje že obstoječih dobrodelnih zavodov v naši državi tudi luksus, potem res ne vem, kaj naj izvzemši verižništva, ne zasluži tega imena. Realizacija fakultete v Ljubljani ni torej, kar se tiče materialnih žrtev, samo mogoča, temveč tudi razmeroma lahko izvedljiva.

Dobro, mi bosta odgovorila L. in M., kje pa vzamete potrebne strokovnjake specialiste? Istina je, da nam primanjkuje strokovnjakov, ne primanjkuje jih pa samo na medicinskem polju, temveč na vseh poljih. Naj li radi pomanjkanja dobrih državnikov likvidiramo svojo državo in radi pomanjkanja dobrih finančnikov ukinemo ministrstvo financ, naj zatvorimo naša industrijska podjetja, ker nam nedostaja tehnikov in inžinirjev? Da nimamo strokovnjakov je posledica dejstva, da nismo imeli svojih lastnih visokih šol, da je morala študirati naša mladina na tujih univerzah, kjer ji je bila a priori zaprta akademska karijera. Kje in kdaj se je že kaj razvilo pred potrebo? Ustvarimo si šole, udejstvujmo kulturne potrebe in potrebe nam bodo rodile ljudi! Naivno je mnenje, da so le učenci priznanih strokovnjakov znanstveno pomembni. Resničen talent se uveljavi kjerkoli, samo da mu je dana možnost razvoja, pri danih pogojih vzklije iz samega sebe, iz najožjih razmer. Sploh pa je skrb za strokovnjake zadeva fakultet samih, ki imajo še največ stika z učenim svetom in ne nepoklicanih laikov, ki omalovažujejo moči lastnega naroda v mnenju, da so talenti naravni privilegij inozemstva. Dejstvo je, da ljubljanska medicinska fakulteta vključ vsem zaprekam in oviram funkcionira in da ne funkcionira, kar se tiče izobrazbe svojega dijaštva, prav nič slabše kakor vsaka druga. Če tega gospoda L. in M. ne verujeta, naj se potrudita v Ljubljano, da se prepričata na lastne oči. Skrb za nadaljnji razvoj fakultete pa naj prepustita tej sami, ki je edina za to kompetentna in ki so ji dani vsi predpogoji za to. Kar najodločnejše pa moram zavrniti gospoda L. in M. v njunih nadaljnjih izvajanjih, da bi pomenila namreč naša fakulteta nevarnost za zdravje našega

naroda. To nečuvveno in neodpustljivo očitaje priča, da nimata imenovana gospoda niti pojma o razvoju medicinskih šol in o pomenu zdravnikov za narodno zdravje, še manj pa o študiju medicine na medicinskih fakultetah.

Propagira se pouk higijene v vseh šolah, zahtevajo se popularna predavanja medicinske vsebine za širše občinstvo, vsepovsod se ustanavljajo babiške šole, sprožila se je bila celo misel otvoriti kurze, kjer naj bi se izobraževali laiki brez vsake splošne predizobrazbe za nekake „vrače“, vse to bi naj bilo narodu v blaginjo! Fakulteta pa, kjer bi se naši abturijenti uvajali z vsemi razpoložljivimi sredstvi in na podlagi izkušenj vseh drugih narodov stvarno v umetnost spoznavanja in zabranjevanja bolezni, naj bi bila za narodno zdravje opasnost? Kar zmorejo popularna predavanja in babiške šole, kurzi za „vrače“ in sorodne šarlatane, tega naj ne zmore medicinska fakulteta in najsi ima tudi sedež v Ljubljani? Radi te naj bi ginil naš narod v zaduhlih, zasmrajelih, nečistih sobah, v nesnagi in blatu, radi ljubljanske fakultete naj bi se razpasla tuberkuloza in druge nalezljive bolezni in naj bi umiral brez potrebe naš narod? To je tako glupo, da se še nesramno ne more imenovati.

Kje je fakulteta, iz katere so izšli sami ženjiji, svetovno slavni kliničarji, fiziologi in bakteriologi? Sestoji li armada asistentov in docentov dunajske in berlinske fakultete, v koje rokah leži faktično izobrazba dijaštva, iz samih ženijev? Ali mora nositi vsak univerzitetni profesor blagodoneče ime „Rosenzweig“ ali se vsaj izkazati, da je rojen v Leopoldstadtu na Dunaju?

Kar je dosegel dosedaj še vsak narod, ki si prideva priimek kulturnosti, tega naj ne zmore jugoslovanski? Edini mi naj stojimo pod kulturnim skrbstvom židovskih kapacitet?

Kdor pozna sistem medicinskega pouka in zahteve, ki se stavijo kandidatu glede usposobljenja za izvrševanje zdravniške prakse na vseh fakultetah sveta, da ne dvomi, da bi bila izobrazba zdravnikov, izšolanih na naših šolah, v nobenem oziru pomanjkljiva. Znanstveno delo pa pride, če bodo dani pogoji, samo ob sebi prej ali slej. Predpogoj znanstvenega dela so pa visoke šole in ne obratno, znanstveno delo predpogoj šol.

Isto velja o znanstveni terminologiji in nomenklaturi. Terminologija nastane istočasno s potrebo in se razvija z njo. To je tako samo ob sebi umljivo, da se mi zdi v resnici odveč, poučevati v tem še nadalje gospoda L. in M.

In naposled, če mislita gospoda L. in M., da so tri medicinske fakultete v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev odveč, iz tega še nikakor ne sledi, da bi se morala ukiniti ravno ljubljanska fakulteta. Odrezani od morja in od velikih prometnih cest, potisnjeni v stran pod planine, na skrajne meje države, smo izločeni Slovenci iz konkurence na ekonomskem polju. Je pa to tudi že zadosten razlog, da se nam vzame zadnje, kar še imamo? Naj postanemo v istini narod pastirjev in tihotapcev? Baš zato, ker smo izgubili že vse, naj se nam ne jemlje še možnosti udejstvovanja vsaj na kulturnem polju. Da nam ne manjka sposobnosti in iskrenosti za tako udejstvovanje, goyori glasno vsa naša preteklost.

ZA VODILO!

(Poglavje iz visokošolske pedagogike.)

„Vzgojeslovje mora biti v tesnejši zvezi s sodobnim življenjem, ki nas obdaje krog in krog, nego pa katerakoli veda, ki se predava na vseučilišču, ter naj iz velikega koraka dogodkov dobiva oploditve in vsakovrstnih nalog.“¹ Prosim, da s tega stališča domnevate moj današnji nagovor.²

Naša srca danes utripljejo po taktu zmage, ki jo je izvojeval naš ljubi Korotan, s srcem krvavečim ljubljeni Korotan. Ta zmaga, ki se je pač radujemo z vso dušo, je sicer sad z drevesa tiste zmage z ognjem in mečem, katero je marsikdo izmed vas častno in prečastno pomagal priboriti na bojiških svetovne vojne. A vendar mi koroška zmaga daje povod, da uvodoma naš pogled obrnem na prečudno sestavje miselnih sil, kakor jih vsebuje vsaka samo z orožjem priborjena zmaga. Nemara bi se namreč v tej luči dala primerno pretehtati tista nečedna, zlogolka nezadovoljnost, ki se vse bolj zajeda s svojim rilcem v naš mladi državni organizem ter že včasih s prav strupenim puhom kuži državotvorno ozračje.

Čujte! „Zmaga z orožjem še nikar ni zmaga države. Kajpak, čim večja je zmaga z orožjem, tem več prinaša nevarnosti za narod in državo. Kajti zmagoslavnemu narodu vsikdar sedi prevzetnost za tilnikom, ki jo užene edinole skupna stiska ali pa resno, vestno, jasnim skupnim ciljem namenjeno delo.“ (Kerschensteiner, Der Weg zur Staatsgesinnung.)

In prevzetnost zmagovalca je tudi nam sedla za tilnik ter nam kakor s sivo mrežo zastrla oko duha. Zato ne vidimo vsikdar, kakor bi trebalo, niti dejstva, ki nam kot bruno debelo sega tik do oči, da je naša država izmed vseh najmlajša po letih, da so radi tega nje državljani najmanj vzgojeni ter krvavo potrebni vzgoje za državno življenje in da od te vzgoje ne zavisi samo kakovost naše bodoče kulture, temveč naravnost naš kulturni „biti ali ne biti“. Pa še veliko važnejši uvidevek nam krati ta iz zmage z mečem porojena prevzetnost: načelni uvidevek, da je zmagovalno orožje s svojo negativno, razdiralno miselnostjo, ki se vsikdar drži orožja, položilo le temelje za zgradbo naše države. Jedva in niti še ne povsodi nad pritičje se vzpenjajoči zidovi še niso izpleskani za sprejem bogato obložene kulturne mize ter prav lahko polagoma začno i razpadati, ako druga, pozitivno usmerjena miselnost, to je naše na vzajemnosti vseh državljanov sloneče delo ne dogradi započete stavbe gori do slemena.

Med tem, ko so se Izraelci vojskovali, beremo v Sv. pismu, je Mojzes — molil. Ni zmerjal zadi za fronto, tako Foerster globokoumno izticava državotvorni smisel teh besed, ampak poglobljajal se je z vsem svojim duhom v problem, kako „pripeljati v Kanaan krdelo Juda“. In tudi mi, osobito

¹ Spranger, Kultur und Erziehung. 1919. Str. VII.

² Kot predavanje za slušatelje vseh fakultet — dne 12. oktobra 1920, to je po koroškem plebiscitu, ko njegov izid še ni bil znan.

inteligenca narodova, ne smemo v težkih časih, ko se naš državni dom ob tisočero težavah na zunaj dograjuje ter na znotraj urejuje, samo v nič devajoč z ostrino svojega jezika stati ob strani. Ne zabavljajoči in razdirajoči Terzit, temveč z glasovi svojih strun, to je: po vestnem preudarku z ljubeznijo do stvari duhove zedinjujoči Orfej je pravi državotvorni princip.

Delo, vzajemno delo — in ne „kvaražugonsko“ zabavljanje — mora postati glavna točka v novem kodeksu našega državnega življenja, naš državni etos (= način za ocenjevanje stvari, ki se tičejo države), ako nam je kaj do tega, da kraljevina SHS postane prej ali slej „dobro urejena“, to je v istini kulturna država. Edino le delo je „sredstvo za izpopolnitev duše“, za tisto izpopolnitev, ki bi jo posameznik naj dosegel v kulturni državi, sebi in drugim v prid.

Koliko danes govorijo, da ne rečem vpijejo, o „socializaciji“ ljudje iz vseh plasti [naroda! A kako bore malo socialnega mišljenja, to je celokupnost (državo, narod, občino . . .) vpoštevajočega mišljenja očituje njih dejanje: recimo če uradnik ali sluga ne varčuje z erarnim imetkom, pa naj si je to tudi samo papir, če delavci, ne oziraje se na levo in desno, proglaše „generalni“ štrajk, če trgovec ali ostudni verižnik, ta izvržek človeštva, navija cene, če se kmetovalec brani, donašati živila na trg, itd.

Toda med delom in delom je razlika, ne samo glede objektivnih dobrin, ki se ustvarjajo s pomočjo dela, ročnega in duševnega, ali pa glede zasluzka, ki ga delo donaša delavcu, ampak v prvi vrsti glede na to, kaj pomeni delo za bitek in rast duhovne plati „delavčevega“ jaza. Da bi tukaj stal kruhoborec ali verižnik ali lenuh, ki ga samo kruleči želodec prisili do dela, na isti stopnji s človekom, ki „po poklicu“ opravlja ta ali oni posel ter končavši za danes odmerjeno nalogo občuti pravi blagoslov dela ob misli, da je izvršil svojo dolžnost? Taka trditev bi bila hudo pregrešna.

Najvišja oblika dela pa je poklic — na svojevrsten način ustrojeno delovanje delavca. V poklicnem delovanju se očituje taka statika in dinamika človeških sil, kakor je ni najti v nobeni vrsti dela. Poklicno delo pred vsem izkazuje neko trdno os, okrog katere se suče vse delavčevo delovanje in nehanje, vedno glajše, ako si izbral pravi, to je za te najprimernejši poklic, in ako ga izvršuješ po najboljši vednosti in vesti. In dalje, kdor v duhu in resnici izvršuje svoj poklic, ustvarja te in te dobrine za občno porabo ali pa odkriva raznih vrst vrednote v prid duhovnemu razvoju človeških zajednic, kar mu poleg zasluzka daje tudi to in to „mesto“ v družbi; ako slišiš, da je ta in ta recimo igralec ali slikar „po poklicu“ (in ne samo za zabavo), stopa v teh besedah pozitivno ocenjevalna trditev na dan. „Poklic je delo in sicer v svojem jedru nepretrgano, dalje in dalje segajoče delovanje, ki ga opravljaš vse žive dni in ki si se ga poprijel iz poklica, po ukazu nekega notranjega glasu, to se pravi iz nesebične udanosti do tistih človeških smotrov, ki bi se naj uresničili s pomočjo dela, gnan od

svoje narave, ki se da samo po tem in po nobenem drugem delu razvijati ter samo ob takem razvoju osrečiti.“³

Vi vsi, kar vas je tukaj, se pripravljate vsak na svoj bodoči poklic, to se pravi: razvoj vaše izobrazbe stopa bolj in bolj v odločilno smer — za vas in družbo, oziroma državo. Zato smatram kot vzgojeslovec po poklicu za svojo dolžnost, da vas v imenu znanstvenega področja, ki se začenjā pravkar kot nemara najmlajša veda oblikovati, to je v imenu vede ali „filozofije“ o poklicu opozorim na nekaj zakonitosti, ki se tičejo duhovne, v poklicu posameznika zasidrane rasti in ki jih ne smete puščati v nemar, ker bi to bilo zoper vaš in — družabni prid.

Prva zapoved tukaj vелеva, da si vsakdo odgovoriš na vprašanje, ali te izbrani poklic res „kliče“, to se pravi: ali čutiš veselje in pa ali imaš potrebnih zmožnosti za izbrani poklic? Zato pa tistemu izmed vas, ki morebiti samo „računa“, češ — quaerenda pecunia primum est, odločno svetujem: nikar, prijatelj, če ti je kaj mari svojega in tujega blagra!

K vprašanju o zmožnostih, ki jih zahtevajo akademiški, to je ponajveč v javnosti „vodilni“ poklici, pa mi dovolite nekoliko več besede!

Strokovno znanje je kajpada prvi, brezpogojni zahtevk, ki mora biti izpolnjen, ako hočeš kdaj uspešno izvrševati izbrani poklic. Toda strokovno znanje še nikar ni vse in kdor zapušča z izpričevalom v žepu vseučilišče samo kot nekak spoznavni stroj za znanstvene činjenice s svojega področja, ta nastopa svoj poklic skorajda — nepripravljen.

Zanesljivemu poznavanju strokovnega predmeta mora ali recimo rajši: bi moralo stopiti ob stran nič manj zanesljivo poznavanje življenja, človeka. Ker te namreč prva „služba“, ki jo kdaj nastopiš, postavi v ta ali oni življenski krog, sredi med žive, to je ljudi, ki — mislijo, se na zunaj tako ali tako udejevtvujejo, čutijo, hočejo, ljubijo, sovražijo, se upirajo, verujejo . . ., zato bi moral kot vseučiliščnik neprestano imeti pred očmi, da je poleg strokovnega predmeta tvoj pravi študij — živ človek.

Razmeroma največ pogleda v živo (= doživljajočo) dušo človeka odnese danes z vseučilišča absolvent teologičnega oddelka, čeprav je tudi tam v vse prebohotnem cvetju — „učeni bogoslovni intelektualizem“. S pravim življenjem seznanja tukaj bodočega duhovnika več okolnosti. V prvi vrsti bi omenil važni pojem „dušno pastirstvo“ ali skrb za dušni blagor posameznega vernika, ki ima v bogoslovnem študiju vелеvažno vlogo ter tistega, ki se ukvarja s tem študijem, sam po sebi neprestano navaja k resnemu opazovanju vsakdanjega, to je pristnega življenja, pa k vestnemu razmišljanju o tajnah človeške duše na podlagi lastne notranjosti. Dalje ne smemo nikar prezreti, da se poslušalstvo te fakultete skoraj brez izjeme dopolnjuje iz kmetskih, to se pravi poglavitnih plasti našega naroda. In to je veliko, zakaj, le tisti si bo kot duhovnik osvojil dušo te ali one skupine ljudstva, ki neposredno (in ne iz knjig) pozna to dušo v vseh njenih utripih, ker sam

³ A. Fischer, Über Beruf, Berufswahl und Berufsberatung als Erziehungsfragen. 1919. — Str. 19.

„spada k tej skupini in je šel skozi njeno tradicijo“. In še to bodi omenjeno, da se mladim bogoslovcem, pač s pridom, v zadnjem času nudi prilika, znanstveno poglobiti to, kar iz izkustva vedo o gospodarskih in socialnih razmerah našega naroda.

(Konec prih.)

J. S. MACHAR :

OVIDIJEVA MOLITEV.

(Poslovenil V. M. Zalar.)

Helios oče,
hvalim te, večni, jasni, zlati, vsevidni!

V žilah mi bije
tvoja nesmrtna kri, jaz dete sem luči!

Misli in čuvstva
v verzu mi vro iz duše v slasti drhteče!

Verz ta bo živel,
čas ga ne bo uničil, niti vekovi!

Helios oče,
tudi za žarke hvala, ki se v njih kopljem,
in za sok trte,
ki nam zori pod tvojim jasnim pogledom,
in za to hvala,
da me v oblasti nima starost čemerna,
da mi srce še
zna ob pogledu ženskem živem vzplamteti!

Helios oče,
jaz imam vse rad, plavolase in temne,
rad jim v oči zrem,
naj se v njih noč mrači, nebo naj odseva.

Helios oče,
usta so mi pravična kakor luč tvoja,
ki poljubuje
cvete vseh vonjev, barv in logov enako —

Helios oče,
naše življenje krasen dar je nesmrtnih,
pesnika žitje
sen je bogov o sreči, Helios oče!

PREGLED.

POLITIKA.

Naš zapad. Zdaj, ko je konec tolažeb — bile so namreč samo tolažbe, porojene v trenutku in za trenotek — govorimo lahko odkrito: naš zapad je izgubljen in bo njega osvoboditev stala mnogo, mnogo več žrtev, kakor smo govorili, in tudi več, kot smo si v začetku natihem — mislili. Glavna postojanka v vseh naših dveletnih tolažbah je bil tok, ki je pljusnil čez bregove — a danes vidimo, da voda upada in je najbolje, če damo svoji tolažbi s te strani slovo enkrat za vselej. Vprašanje bo rešeno vojaški.

Vem, odgovor bo enoglasen: saj to hočemo in na to ravno čakamo! Ali res? Ni dobro, podcenjevati nasprotnika, upoštevati pa je treba nekaj, kar je še bolj važno: Italija je za sedaj velesila, in kakor navadno pri konfliktih med velesilami in manjšimi državami, nastane tak konflikt takrat, kadar hoče močnejša država, in ne, kadar si želi manjša. Tudi med velesilami obstaja po navadi tako zvana interesna skupnost in izzivanje manjše se v obče le slabò rentira. Primer za to je pariška mirovna konferenca neblagega spomina. Naše šanse v tem oziru daleko niso tako rožnate, kakor se to bere tu pa tam.

Vendar je silno malo verjetno, da bi se to vprašanje sploh rešilo po direktnem konfliktu med nami in Italijo. Rešilo se bo na bolj kompliciran način. Ali bo to boljša ali slabša rešitev od gorenje, se bo videlo ob času rešitve, danes se lahko samo reče: brezskrbno ne smemo gledati v bodočnost.

Dve struji, na vitez nasprotni, obvladujeta tačas Evropo: na eni strani zahteva po velikih gospodarskih kompleksih, na drugi strani drobljenje gospodarskih enot radi narodnostnega načela. Po načelu narodnosti je razpadla Avstrija, iz gospodarskega načela se drobi Rusija — da izgine v gospodarski Evropi! Dočim pa kaže rusko načelo preveč mehanizacije in ne računa s psihami narodov, ki so nastale po stoletnih akumulacijah, bo narodnostno načelo na

koncu vendar zadovoljilo vsaj v glavnem zapadni gospodarski princip velikih gospodarskih enot.

Prva posledica tega narodnostno-gospodarskega principa pa bo poleg mnogih že obstoječih: združitve Avstrijske republike z Nemčijo. Na naši strani: Nemčija na Karavankah, na italijanski: Nemčija na severnem Tirolskem. Že Heine je dal izraza v svoji pesmi o smreki na severu, ki sanja o palmi na jugu, instinktivni težnji severnjaka proti jugu. Severna Tirolska in Karavanke pa še niso — jug! Šlo bo dalje: a sedaj brez lirike in brez usmiljenja!

In nastane vprašanje: Ali je rapalska pogodba res tako nesrečna za nas? Kajti bodimo na jasnem: Kdor ima Karavanke in Tirolsko, bo hotel imeti najmanj tudi Trst. In kdor bo v Trstu, bo trčil z Nemčijo. Ali je nujno potrebno, da mi prestrežemo prvi udar prerojene Nemčije — in nemški udarci znano niso rahli! Mogoče bo pa le bolje, da prepustimo to „naši veliki zaveznici“ Italiji. Po vsem tem bi bila rapalska pogodba naravnost mojstersko delo za nas — ampak zgodovine, ne naših diplomatov. Seveda: če pride Nemčija v Trst, je Trst pač njen, za nas se spremeni položaj v toliko, kolikor je Nemčija močnejša in nevarnejša kot Italija in kolikor več zaledja rabi za svoj nadaljnji razmah.

Tukaj še le stopi naše zapadno ozemlje v krog svetovnih vprašanj, — kar smo tudi nešteto krat že povedali, dasi smo to bolj instinktivno občutili kot se jasno zavedali. Dokler je Italija v Trstu, ni Trst še prav nobeno evropsko vprašanje, Trst postane evropsko vprašanje še le tedaj, kadar neha biti končna točka — kar je danes v rokah Italije — in postane izhodišče: kar bi bil v rokah Nemčije. Kadar bo Nemčija v Trstu, bo njen Balkan in Vzhod. In tukaj je konstelacija v bistvu ista kot v svetovni vojni — z eno spremembo: ne da se skoro dvomiti, da pojde Rusija iz različnih vzrokov to pot z Nemčijo. In če se posreči, zlomiti ta nemški naval, se bo še le vprašalo: Kdo je sposobnejši

za brambo Trsta, mi ali Italija. Če bomo dokazali, da smo mi: potem bomo dobili svoje kraje na zapadu in ob enem na severu. Ti kraji so obrambna točka — Watson je rekel, da ležimo na nesrečni točki, in smo mu zamerili — in imel jih bo tisti, ki bo dokazal, da jih zna braniti. Zato se pripravimo na tisti trenotek: borba ne bo lahka in pokazati bomo morali, kaj smo in ali sploh — smo! Če je pa vsa naša sedanja notranja in zunanja politika usmerjena k pripravljenosti za tisti trenotek — naj preiščejo oni, ki nosijo za to odgovornost.

Joso Jurkovič.

LITERATURA.

Občna zgodovina vzgoje in pouka. S posebnim ozirom na ljudsko šolstvo za moška in ženska učiteljišča. — Spisal dr. Janko Bezjak. Ljubljana 1920. Kr. zaloga šolskih knjig in učil.

Svojevrstn, bogat književni dar, ki ga je Janko Bezjak nedavno na obširnih 258 straneh položil pred čitatelja, mi daje povod, da izpregovorim nekoliko načelnih besed o zgodovini vzgoje in pouka. Taka zgodovina je namreč bistven del s področja pedagogike, ki jo je že Platon smatral za velevažno državno zadevo.

Beseda pedagogika pomeni dvoje sicer sorodnih, a vendar samostojnih panog v kulturnem prizadevanju človeštva. Eni izmed njih pravimo po naše vzgoja, a drugi vzgojeslovje.

Vzgoja je tisto dejstvom, s katerim skuša vzgojevalec (oče, mati, učitelj, duhovnik, otroški zdravnik, mladinski sodnik itd.) tako vplivati na razvoj deteta, otroka, mladeniča, dekleta, da bi ta bil usposobljen, pozneje v življenju svoje dejanje in nehanje vsikdar tako urediti, kakor je prav. Pedagogika v tem smislu je torej — praksa.

Vzgojeslovje pa je znanstveno ali teoretsko pretresanje vprašanj, ki se tičejo vzgoje: kaj bodi cilj, ki ga skušaj praktični vzgojevalec s svojim dejstvom doseči, in pa katera pot, to je, kakšni ukrepi vodijo najzanesljiveje do vzgojnega cilja. Pedagogika v smislu vzgojeslovja je — teorija pra-

k se. Vzgoja in vzgojeslovje kot celota pa tvori vzgojstvo.

A to, kar imenujemo pouk, ne stoji do vzgoje in vzgojeslovja nemara v odnošaju nasprotja, temveč je njiju sestavni del. Vzgojevanje človeka namreč je, oziroma bi imelo biti enotna celota, nič drugače, kakor je tudi življenje posameznikovo celota. To se pravi: bodisi oče ali mati doma, učitelj v ljudski, ta in ta profesor v srednji ali na visoki šoli, mojster v delavnici, duhovnik v cerkvi itd. — nobeden ne sme samega sebe imeti za edino izveličavnega in najvažnejšega; ne, vsak izmed njih se naj marveč kar najresneje potruzi, da se doseže to, kar jim mora vsem enako biti kot cilj pred očmi, to je, da se samobitnost gojenca razvije v enotno celoto, ki bo tvorila sestaven del v celotnem življenju naroda.

Vzgojni cilj in pa vzgojna sredstva, to je dvoje idejnih stebrov, na katerih sloni stavba vsega vzgojstva. Da nam pa je danes tak in tak vzgojni ideal pred očmi, to se pravi, ako zahtevamo ta in ta duševna pa telesna svojstva od tistega, ki bi hotel veljati za izobraženega, ki bi se hotel posvetiti temu in temu poklicu, ki se poteguje za to in to mesto itd. — ima to svoj zadnji razlog v kulturnem, socialnem, političnem, gospodarskem . . . , skratka: v življenjskem položaju sedanosti. A sedanost, kakor jo doživljamo, je zrastle na drevesu — preteklih dob. In tudi vsa vzgojna sredstva, zlasti sedanje šolstvo, so plod svojega razvoja iz preteklosti. Zato se mora pedagogika, osobito še kot vzgojeslovje, vsestransko ozirati na svojo zgodovino.

In zato se mi vpričo Bezjakove knjige zdi pred vsem važno vprašanje, v koliko je njegova „Občna zgodovina vzgoje in pouka“ za nas „magistra vitae“, to se pravi v koliko in pa kako govori o rečeh, ki imajo za vzgojo človeka trajno vrednost in ki so v stanu, buditi — novo življenje.

Da sta vzgoja in izobrazba res „posledica časovnih razmer, zgodovinskih prevratov in izprememb ter raznih prosvetnih prizadevanj“ (str. 3), to nam Bezjak nazorno prikazuje ob dejanju in nehanju velikih pedagogov vse iz staro-

grške (Sokrat, Platon, Aristotel) in starorimske dobe (Katon, Horacij, Ciceron, Kvintilijan, Seneka) preko Krista — „vzgojitelja človeštva“, sv. Avguština, početkov šolstva v srednjem veku, humanizma, reformacije, realizma pa pedagoških stebrov z imeni Komensky, Locke, Rousseau, Pestalozzi, Herbart... do najmodernejših (Meumann, Kerschensteiner, Foerster, Key...) in pa do obeh naših velikih mrtvecev — Bežka in Schreinerja.

Za velik plus zabeležujem Bežaku ne toliko to, da, kot dolgoleten praktik in teoretik, suverenski obvlada skorajda nepregledno gradivo, temveč zlasti to, da zna, kar ima sam v mislih, i komu drugemu v lahko umljivi in prikupni obliki povedati. In prav v tem gledam poročstvo, da se knjiga ne bo s pridom in užitek brala samo po možkih in ženskih učiteljskih, ki jim je kot učbenik v prvi vrsti namenjena, ampak da se tudi akademskemu interesentu omili kot vodilo po širni pokrajini vzgojstva.

A najbolj hvaležen bo pač avtorju čitatelj, ki prihaja iz avstrijskih tradicij, za to, da se v tej Zgodovini vzgoje in pouka govori tudi o nas: o slovenskem, srbskem in hrvatskem prizadevanju na polju vzgojstva. Kako mučno je bilo človeku, ko je, listajoč po tej ali oni „Geschichte der Pädagogik“, malone gledal zadaj za črke, ali bi ne bilo kje besede o slovanski pedagogiki. Pa — nič, jedva Tolstoja so začeli omenjati v najnovejšem času.

A Bežak nam s toplim dihom ljubezni predločuje, kako je čestokrat občudovanja vreden idealizem (sv. Sava, Trubar, Dalmatin, Bohorič, Kumerdej, Linhart, Obradović, Vodnik, Slomšek, Filipović...) krčil pot izobrazbi po jugoslovanskem svetu (Dubrovnik je že v srednjem veku bil središče jugoslovanske kulture, str. 62) ter na tak način ustvarjal duhovne temelje — našemu ujedinenju. Tako n. pr. slišimo, da so se že tam kje pod konec 13. stoletja učili otroci v osnovni šoli v Črnomlju celo — glagolice in cirilice.

Dobra tretjina Bežakove knjige je posvečena — naši pedagogiki. In na str. 235 omenja pisatelj posamič in

skupno lepo vrsto delavcev na vzgojno-didaktičnem polju, ki da bo o njih morala govoriti „posebna zgodovina slovenskega šolstva“. Naj bi prav kmalu ta lepa beseda postala meso in naj ji življenja da — Janko Bežak. V „Občni zgodovini vzgoje in pouka“ se je izkazal z odličnim izpričevalom usposobljenosti tudi za te vrste kulturno delo.

Naglašam, da smo iz Bežakove knjige v stanu črpati obilo pouka o življenju in — za življenje. Magistra vitae... A to je veliko! Mrtva črka budi življenje samo tedaj, ako je vanjo zaodet duh življenja.

Jemati v pretres podrobnosti, ni bil moj namen; hotel sem izpregovoriti le o nekaterih tozadevnih načelih. Želim knjigi, da prav kmalu doživi drugi natis. Takrat pa bi g. pisatelj naj pritegnil kot izvedenca še načeloslovje ali filozofijo zgodovine, ki skuša, poleg drugega, doumeti bistvo, smeri, cilj in smisel zgodovinskega razvoja. Na to ozadje projiciran, bi vsak večji pojav s pedagoškega pozorišča stopil pred nas — kot očividni otrok svoje dobe. Za vzorec bi priporočal Kádnerjeve „Dějiny pedagogiky“ in pa Barthovo „Geschichte der Erziehung in soziologischer u. geistesgeschichtlicher Beleuchtung“.

Sodba: Bežakova Zgodovina vzgoje in pouka tvori v zvezi z Bežkovim Vzgoje in Ukoslovjem — pedagoško trilogijo, ki smo Slovenci in Jugoslovani lahko na njo ponosni. K. Ozvald.

Hermann Wendel: Aus dem süd-slawischen Risorgimento. Verlag Friedr. Andr. Perthes A.-G. Gotha 1921. Str. 199. Cena 14 K. — Wendel tudi naši široki javnosti nikakor ni neznan. Že v prvih letih vojne je vzbujal pozornost s svojimi članki, ki jih je priobčeval po najuglednejših nemških listih in revijah in ki so dokazovali temeljito poznanje in globoko umevanje balkanskih, zlasti pa še jugoslovanskih razmer in vprašanj. Posebno jasno je dokazal leta 1918. s svojo knjigo „Südeuropäische Fragen“, za katero mu moramo biti pravtako hvaležni, kakor Watsonu, saj nas inozemstvo tako malo pozna, upo-

števa pa le v toliko, v kolikor bi mu lahko služili za gospodarsko in politično eksploatacijo. Že ta knjiga izraža trdno vero v nezlomljeno naravno silo vzbujajočih se jugoslovanskih plemen, ki se morajo prej ali slej tudi politično zediniti, o čemur so več ali manj zavestno sanjali vsi največji slovenski, hrvatski in srbski duhovi zadnjega stoletja. Da ta trditev ni bila gola fraza, nam najjasneje pričuje to najnovejše Wendlovo delo, ki je pravkar izšlo pri Perthesovem založništvu v Gothi. Knjiga obsega šest sijajnih monografij (Dositej Obradović, Ljudevit Gaj, Omladina, J. J. Strossmayer, Svetozar Marković in Janez Krek) najvažnejših dob posameznih jugoslovanskih plemen, a vse skupaj pa tvorijo zopet mojstersko zaokroženo celoto, ki kaže nastanek, razvoj in zmago ideje jugoslovanskega zedinjenja od časov velikega učitelja D. Obradovića sem preko mladeniško-svežega in navdušenega ilirskega in omladinskega gibanja ter vztrajnega Strossmayerjevega ustvarjanja do Krekove majske deklaracije. Sicer so ilirizem in omladina, Obradović in Strossmayer, Marković in Krek med seboj tako zelo različni, kakor se razlikujejo med seboj osemnajsto, devetnajsto in dvajseto stoletje, kakor banatske ravnine, gozdovi Šumadije in kranjski Kras, kakor pobegli menih, cerkveni dostojanstvenik in socialni revolucionar, a vendar so vsi valovi ene reke, pragovi enih stopnjic, zvoki ene pesmi, pomlad, poletje in jesen ene človeške dobe. V njihovem delu in nehanju se izražajo sanje, hrepenenje in volja jugoslovanskih mas, da zlomijo tuje okove, da živijo svojo lastno usodo, da ne predstavljajo več objekta, ampak subjekt evropske zgodovine. Isto kolo se je vrtelo dalje, če je izčrpoval Obradović nemško filozofijo, Gaj snoval hrvatski pravopis, Jakšič bruha divje bojne pesmi, Strossmayer zidal v oblake svojo katedralo, če se je pokoril Marković v ječi za svojo puntarsko nestrpnost, ali Krek ustvarjal delavska društva in kmetske zadrugе.

Ta knjiga tvori nekako kulturno zgodovino Jugoslovancev v zadnjem stoletju. Sicer nam je poizkušal podati tako zgodovino n. pr. tudi A. Melik v svoji knjigi

„Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev“, a njej manjka najvažnejšega, to je enotnega vidika, tiste „rdeče niti“, ki bi skušala vezati posamezne dobe in posamezna plemena, enotnega izhodišča, zato je Melikova knjiga le zbirka zgodovinskih slik, vezanih v eno knjigo, ne pa zgodovina. In baš te napake se je znal Wendel ogniti sijajno, kar je le znak, da pozna naše kulturne in politične prilike, našo kulturno in politično zgodovino res do dna, tako, kakor morda malokateri naš človek. Hotel je pokazati nemškemu narodu, da Jugoslavija nikakor ni slučajna tvorba, sezidana na pesku, ampak produkt stoletnega več ali manj zavestnega in doslednega dela in naporov vseh treh jugoslovanskih plemen in njihovih največjih duhov. Tega pa ni sijajno dokazal le Nemcem, ampak — bodimo odkriti — tudi nam samim, saj smo mi to doslej več ali manj le slutili, vedeli smo pa o tem bore malo. To je tudi vzrok, da je Wendlova knjiga neprimerno večje važnosti in večjega pomena za nas Jugoslovane, kakor pa za Nemce, vsaj bo Nemcu vsled ogromnega materiala, s katerim operira, prav gotovo preveč natrpana in zato morda nekoliko premalo pregledna in plastična.

Ni naš namen tu, spuščati se v malenkostne podrobnosti, a popraviti je treba n. pr. trditev, da se je upiral Prešeren ilirizmu zato, ker je sprejemal vse, kar je prišlo od jugovzhoda z nezaupanjem in ker je koreninil preveč v nemški kulturi (!) (str. 48), ampak enostavno zato, ker je popolnoma pravilno sklepal, da bi naše ljudstvo ilirščine ne razumelo in bi ga s tako hrano le odvrčali od domače knjige, ki se je ravno tedaj začela šele pojavljati med našim ljudstvom. Enako bi bilo popraviti tudi nekatere druge malenkostne netočnosti (v Stražišču n. pr. Krek ni ustanovil sitarske tovarne (str. 177), ampak sitarsko zadrugo itd.), a vse to bravca ne bo motilo in seveda knjigi tudi ne jemlje njene velike vrednosti. Vsi taki mali pogreški se prav lahko popravijo pri prevodu, saj bi knjiga gotovo zaslužila, da jo čimprej prevedemo na vse tri jugoslovanske jezike. Dokler se to ne zgodi, pa to lepo, klasično delo

vsakomur najtopleje priporočamo. Imeti bi jo moral vsak naš izobraženec, saj bo veliki večini šele ona pokazala vire in trdo zgodovino našega zedinjenja, ob enem pa tudi delež, ki so ga imela ob njem posamezna jugoslovanska plemena. In tega poznanja naši ljudje z desne in leve zelo, zelo potrebujejo.

Fran Erjavec.

Nove knjige. V zadnjih mesecih so izšle naslednje nove knjige:

Albrecht Ivan: Mlada greda. Z risbami okrasil A. Gaspari. Ljubljana 1920. Založba Zvezne tiskarne. Cena 40 K; luks. izdaja 60 K.

Cankar Ivan: Podobe iz sanj. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. Druga izdaja. Nova knjižnica 1. 165 str. Cena broš. 40 K, vez. 50 K.

Gruden Igo: Narcis. 1920. Založila in izdala Zvezna tiskarna v Ljubljani. 109 str. Cena broš. 24 K, vez. 30 K.

Gruden Igo: Primorske pesmi. 1920. Založila in izdala Zvezna tiskarna v Ljubljani. 86 str. Cena broš. 24 K, vez. 30 K.

Ogris Albin: Borba za jugoslovensko državo. Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov. VII. zvezek. Založila Tiskovna zadruga. V Ljubljani, 1921. 98 str. Cena 32 K.

Dobovišek Rudolf: Rodoljub iz Amerike. Veseloigra s petjem v treh dejanjih. Pevske točke uglasbil Ciril Pregelj. V Celju, 1920. Založil pisatelj. 102 str. Cena?

*

Anzengruber L.: Der Schandfleck. Leipzig 1920. 376 Seiten. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. (Reclams Universal-Bibliothek Nr. 6086-6089.)

Anzengruber L.: Der Sternsteinhof. Leipzig 1920. 336 Seiten. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. (Reclams Universal-Bibliothek Nr. 6076-79.)

Lampret, Dr. Kurt: Entwicklung und Brutpflege im Tier- und Pflanzenreiche. Leipzig 1920. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. 170 Seiten. (Reclams Univ.-Bibliothek Nr. 6156-58.)

John Locke: Gedanken über Erziehung. Leipzig 1920. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. 319 Seiten. (Reclams Univ.-Bibliothek Nr. 6147-50.)

Neumann C. W.: Ludwig Anzengruber. Leipzig 1920. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. 164 Seiten. (Reclams Univ.-Bibliothek Nr. 6127-6128.)

Steub L.: Die Rose der Sewi. Leipzig 1920. Druck und Verlag von Ph. Reclam jun. 170 Seiten. (Reclams Universal-Bibliothek Nr. 6104-6105.)

Wendel Hermann: Aus dem südslawischen Risorgimento. Gotha 1921. Verlag von Fr. A. Perthes A.-G. 199 Seiten. Preis 14 Mark.

KULTURA.

Par opazk o kritiki. Zadnja umetnostna razstava v Jakopičevem paviljonu je dvignila v slovenski ozir. ljubljanski javnosti precej prahu. Za čisto nepristranskega opazovavca je stvar nerazumljiva, če jo gleda s popolnoma absolutnega stališča; razumljiva pa postane, če jo gleda s perspektive našega ožjega domačega kulturnega obzorja. Meje razumevanja se tukaj skrčijo, svet se izpremeni v provinco in visoki, obsežni razgled v majhno okence, skozi katero gledamo v svet. Kar je tam zunaj mnogokrat samo ob sebi umevno, postaja nesmisel, in kar bi bilo tam zunaj včasih čisto brez pomena, igra važno ulogo. In razločna postaja rdeča nit našega duševnega življenja: diletantstvo, in kar je vedno neobhodno spojeno z njim — površnost; diletantstvo v literaturi, diletantstvo v naši t. zv. znanosti, kakoršna je bila povečini še do nedavnih časov, diletantstvo v umetnosti, pa tudi v njenem presojanju.

Nikakor nisem mnenja, da je bila zadnja razstava nekaj izrednega, nekaj, kar bi pomenjalo odločilen prelom v razvoju naše umetnosti, nekaj tako genialnega, česar še sploh nismo videli. Nasprotno: prav veliko je bilo na njej še negotovega in nezrelega, mnogo je bilo tujega in izposojenega. Čudil sem se pa le, ko sem videl, da je v naši inteligentni javnosti tako malo razumevanja za ono, kar je bilo na tej razstavi najzanimivejše: za novi povev, ki more prinesiti — če se dosledno razvije dalje — edino le sveže življenje (pri tem imam v mislih seveda samo to, kar je že več ali manj dozorelo).

Kje tiči vzrok takšni mentaliteti, takšnemu nezadostnemu pojmovanju sodobnih pojavov, ki pri nas prav za prav ni novo, ampak ga človek lahko zasledi skoraj v vseh pisanih in nepisanih spomenikih naše pretekle kritične misli? V nezadostni metodičnosti naše kritičnosti, ki poraja ono omenjeno vsestransko površnost, morda pa v prvi vrsti v nezadostnem razumevanju življenja kot nepretrgane fluktuacije, pojavi, kateri so med sabo v nepretrgani notranji zvezi, ali kratko rečeno: v površni zgodovinski izobrazbi. Naš čas je sicer res kaj malo ugoden za zgodovinsko poglobljanje. Saj živimo v času, ko se vse izpreminja, v času preocenjevanja vseh vrednot, kričavega demagoštva, včerajšnjih hipnih uspehov, ki so danes že pozabljeni, v prehodni dobi, ki še dolgo ni končana, ki nas privede morda kdaj navzgor, toda vodi za sedaj le še — navzdol. O kulturi se sicer govori prav veliko na vseh straneh; žal se pa tudi ta beseda le premnogokrat zlorablja v demagoške svrhe in rezultat je — hiša zidana na pesku. Seveda ni tako samo pri nas — in to je še edina tolažba, če je to sploh lahko tolažba . . .

Do pravnega razumevanja posameznih življenskih ali recimo kulturnih pojavov v zvezi s celoto nas more privedi edino le zgodovina. Zgodovina pa skuša pojmovati sedanost ne kot nekaj gotovega, ampak kot nekaj, kar nastaja, kar se poraja iz neprestanega razvoja. Umetnost pa tudi ni ničesar drugega kot eden iz mnogih pojavov duševnega življenja; enakovredna in enakopomembna je pojmom filozofije, znanosti in religije in je v gotovem pomenu besede ena izmed mnogih oblik in poti človeškega spoznanja. Njene posamezne oblike in faze — in če hočete, tudi njene najrazličnejše t. zv. estetike — pa so najbolj dostopne s splošno razvojnega stališča, ki jih pojmuje kot posamezne člene v verigi razvoja umetnostnega hotenja in ustvarjanja posameznih dob, narodov in ras. Seveda prihaja pri tem v poštev tudi umetnikova osebnost, in čim bolj je individualistična ta ali druga doba, tem večja je vloga posameznih vodivnih umetnikov. Toda tudi največji genij je

vendar le samo otrok svojega naroda in časa; in kjer podvrže takšen umetnik, kakor na pr. Michelangelo, cela pokolenja svojemu ustvarjanju, pomenja njegovo ime več nego eno osebnost, pomenja celo smer in dobo.

Umetnostna zgodovina je na eni strani zgodovina umetnostnih form kot sredstev izražanja, na drugi strani pa zgodovina celotnega umetnostnega ustvarjanja v obliki stilov posameznih dob; slehern stil pa je v bistvu vendar le rezultat celotnega duševnega temelja danega naroda in časa. Kakor tvori navsezadnje vsak posamezen človek nekakšno več ali manj samostojno stilizirano osebnost, ki je sestavljena iz vseh njegovih fizičnih in psihičnih elementov in iz vsote vseh momentov njegovega življenja, t. j. njegove razvojne poti, — podobno je tudi z umetnostjo te ali one dobe. Stil gotiških katedral XIII. stoletja je gotovo otrok vrhunca duševnosti srednjega veka; toda kakor more doumeti to duševnost le oni, ki pozna njene izvire, temelje, sestavine in slednjič sestavljeno celoto, tako se more približati pojmovanju njenega stila v umetnosti le oni, ki pozna poleg te celotne duševne podlage tudi celo dolgo razvojno pot posameznih oblik in celote, vodeče od starokrščanskih bazilik do katedrale v Reimsu.

Kadar imamo opraviti z moderno umetnostjo, je stvar seveda malo drugačna. Historična metoda ne more zadoščati pri dejstvih, ki še niso končana, ki so še sredi razvoja, pri stvareh, kjer je naša subjektivnost veliko večja kakor pa pri presojanju že čisto zaokroženih, zaključenih zgodovinskih faktov. Vendar se pa tudi pri presojanju sodobne umetnosti nikakor ne sme prezreti zgodovinska perspektiva, vodeča iz polupretoklosti v sedanost. Na to sedanost pa tudi ne smemo gledati skozi nizko okence domače omejenosti, ki jo loči kitajski zid od zunanega sveta. Kajti kakor je vsak življenski pojav v zvezi z neštetiimi drugimi, ki ne poznajo ne državnih ne narodnih mej, tako je tudi umetnost večnoživahna in črpa iz virov, kjer se ji le nudijo. Za njeno pravilno presojanje pa je poznanje teh zvez in medsebojnih stikov neobhodno potrebno.

In kakor na pr. ni mogoče pravilno presoditi raznih stilov indijske umetnosti, če ne poznamo njenih stikov z vzhodnoazijskim, staro- in novoperzijskim, heleničnim in sasanidskim umetnostnim svetom, tako tudi ni mogoče priti do pravega razumevanja in vloge umetnosti Slovencev Wolfa in Šubica brez poznanja stanja tedanjega evropskega slikarstva. In če imamo pred sabo razstavo „najmlajših“, kjer se kaže na pr. pri najmočnejšem, starejšem Kralju vpliv Klimta, Hodlerja, Metznerja ozir. Meštrovića, bi ga moral kritik pač zabeležiti, pa tudi kritično analizirati s stališča našega lastnega časa in kulture. Z več ali manj humorističnimi opazkami pa kritika še nikakor ni opravljena, četudi zares nimamo pred sabo ne Velasquezov ne Rembrandtov. —

Kje drugje bi bile te moje opazke odveč, ker so samo ob sebi umevne. Da pa pri nas le ni tako, dokazuje to, kar se pri nas piše in tiska. Naša umetnostna kritika je pač še le v povojih. Velik korak naprej pa bi že pomenilo, če bi bili kritiki — to pa ne samo umetnostni — vsaj ljudje, ki hočejo in vedo kaj povedati o tem, o čemur pišejo.

Dr. Vojeslav Molè.

REVIJE.

Ljubljanski Zvon. Štirideseti letnik (1920) tega našega najstarejšega in najuglednejšega „mesečnika za književnost in prosveto“ prinaša v preteklem letniku pesniške prispevke J. Albrehta, Funtka, Golarja, Gradnika, Glaserja, J. Grudna, M. Jarca, V. Jerajeva, Kosovela, V. Moleta, Novačana, Pastuškina, Petrlina-Petruške, Fr. Roša, J. Samca, Strniše, Škerla, J. Žigona in O. Zupančiča. Glavno povest („Gospa Silvija“) je pisal dr. Ivo Šorli, ostale pripovedne spise so pa prispevali: J. Albrecht, M. Fabjančič, Fr. Govekar, M. Kmetova, Fr. Tratnik in Ivan Zorec. Izmed razprav bi bilo omeniti: S. Vavpotič: Epilog „Jugoslovanski razstavi“ v Parizu; — A. Funtek: Ign. Borštnik; — N. F. Preobraženskij: „Od zarje do zarje“; — Fr. Veber: Bergsonova teorija smešnega; — R. Krivic: T. G. Masaryk kot estetik in literarni

kritik; — A. Žigon: Korytkova pogodba z Blaznikom iz leta 1838; — L. M. Škerjanc: Glazbeni pregled; — J. K.: O virih Mencingerjevega „Abadona“; — J. Vidmar: Svetovni nazor Merežkovskega; — Fr. Goršič: O samorastlem pravu; — J. A. Glonar: Iz Cimpermanovega kroga in G. F.: Spomin na Ketteja in Murna. Listek je razdeljen na Književna poročila (sodelovali Funtek, M. Kos, Fr. Erjavec, G. Cremošnik, A. Melik, M. Jarc, Glonar, M. Kmetova, Vl. Levstek, I. Šorli, Pipenbacher, F. Albrecht, Glaser, F. Veber, Brežnik, Zorec, Ozvald, Pitamic, Goršič, Dolenc, Vidmar in Kobal), Kroniko in Nove knjige. —ec.

Srpski književni glasnik. S 1. septembrom 1920 je začela v Belgradu zopet izhajati ta najuglednejša srbska revija, ki je morala l. 1914. vsled vojnih dogodkov utihniti za celih šest let. Okrog nje se zbirajo najboljši srbski pesniki, pisatelji, publicisti in znanstveniki. V lanskem letniku (knjiga prva, nova serija, zv. 1—8) je prinesla pesmi Tresića-Pavičića, Alekse Šantića, Drag. Domjanića, Mil. Jakšića, Mir. Korolije, Gust. Krkleca, Vlad. Šifera, Mil. Crnjanskoga, Mil. Vidakovića, Jov. Dučića, Vlad. Nazora, Anice Savičeve, Tod. Manojlovića, A. I. Cetinca, Danice Markovičeve, Mil. Jovanovića in Mirosl. Feldmana ter nekaj prevodov Verharna, Carduccija in Wittmanna. Med pripovednimi in dramatičnimi spisi so zastopani: Izid. Sekulić, S. Miličić, I. Čupika, I. Andrić, V. Petrović, Milica Jankovič ter nekaj tujih avtorjev. Med razpravami bi bilo omeniti: Bogdan Popović: Jovan Skerlić kao književni kritičar; — Jov. Jovanović: Jadranski problem; — Dim. Popović: Naša diplomacija; — M. Car: Podgrejani simbolizam; — A. Pogodin: Ruska književnost za poslednjih deset godina; — Ad. Pribičević: Seljački nemiri u Hrvatskoj; — Mil. Milojević: Taktika Bugarske; — V. Jagić: A. A. Šahmatov; — P. Popović: Mladi Njegoš; — Sl. Jovanović: O federalizmu; — Ljud. Stojanović: Vuk u Srbiji; — Sl. Jovanović: Je li federalizam kod nas mogućan; — Čed. Mitrović: Pravoslavna crkva pred zahtevima novoga doba; — Rad. Vrhovec: Matica Srpska posle rata; — Jov. Cvijić:

Granice u sklop naše zemlje in Mil. Vlainec: Agrarna reforma. Listek je razdeljen v književni pregled, naučni pregled, umetnički pregled, pozorišni pregled, društveni pregled, finansijski pregled, politički pregled, ocene in prikazi ter beleške. V posameznih pregledih sodelujejo mnogi znani književniki, znanstveniki, politiki in publicisti.

—ec.

RAZNO.

Literarno-zgodovinske drobtine.

K Erjavčevemu življenjepis u. — Naši literarni historiki so, razen par častnih izjem (dr. Prijatelj, dr. Kidrič in dr.), v obče hudo površni. Tudi Frančišek Levec je med temi. Tako pripoveduje n. pr. Fr. Levec v svojem Erjavčevem življenjepis u (glej: Frana Erjavca izbrani spisi. Uredil Frančišek Levec. II. del. Založila „Matica Slovenska“. 1889.) takoj na I. strani, da je bil Erjavce „porojen 4. septembra 1834. leta v Ljubljani“. Ta datum je napačen, kajti, kakor je razvideti iz krstne knjige šempeterske župnije v Ljubljani, je bil rojen Erjavce dne 9. septembra 1834. leta. Dalje pripoveduje Levec na IV. strani, da je „prilezel sicer do četrtega razreda pod ostrega učitelja Ivanetiča, a tu mu je pošla vsa učenost“ in konec leta je „nesel debelo dvojko na svoje Spodnje Poljane. Vendar poskusi srečo svojo še drugo leto“ . . . Tudi ti podatki so napačni. Kakor je razvideti iz katalogov stare normalke, ki

se nahajajo sedaj na ljubljanskem učiteljšču, je vstopil Erjavce v ljudsko solo jeseni 1842. leta. V prvem razredu mu je za silo še šlo, v drugem razredu je pa popolnoma omagal. Razen v branju in računstvu je prinašal domov same nepovoljne rede, zato je moral ponavljati že drugi razred. Kot repetentu se mu je potem godilo dobro, kajti njegovi redi izkazujejo same „sehr gut“ in „gut“. Podobno se mu je godilo potem tudi v tretjem razredu, v katerega je vstopil jeseni l. 1845. Tudi tu prvo leto ni mogel nikamor, pač se mu pa drugo leto kot zopetnemu repetentu „odmaše ušesa in razveže jezik, da jo je znal rezati po nemško“. Iz tretjega razreda je stopil potem jeseni 1847. leta na gimnazijo. Nekoliko preveč se zanaša Levec tudi na avtobiografsko sliko Erjavcevo v uvodu k „Žabi“, ker jo jemlje kot suho zlato, kar pa najbrže ne bo, kajti Erjavce je izgubil svojega očeta, ko je bil star komaj štiri leta in pol (4. marca 1839), zato se ga najbrže ni mnogo spominjal. — Zanimivo je pa sedaj to, da ponavljajo in prepisujejo te Levceve pogreške vsi poznejši Erjavcevi življenjepis ci in seveda tudi Grafenauer v svoji „Zgodovini novejšega slov. slovstva“. Podlistkarjem iz dnevnega časopisja bi tega ne zamerili, a od onih, ki hočejo veljati za znanstvenike, pa moremo in smemo pričakovati, da kontrolirajo svoje stvari pri virih in ne prepisujejo na slepo.

(—c.)

Našim naročnikom in slovenski javnosti.

Nobenega dvoma ni, da je pri nas dandanes, v času pravcate poplave plitkega dnevnega časopisja bolj kot kedaj poprej neobhodno potrebna resna, poljudno znanstvena in nestranska revija, ki bi načelno obravnavala najrazličnejša kulturna, gospodarska, politična in socialna vprašanja ter vestno spremljala in komentirala dnevne dogodke, saj živimo v tako važnih in za naš razkosani narod tako usodepolnih časih, da je vsestranska načelna javnost in orientacija za nas naravnost življensko vprašanje. „Slov. Socialna Matica“ se je tega že ob svoji ustanovitvi dobro zavedala; zato je tudi takoj začela z izdajanjem „Demokracije“, ki je obetala biti „svobodna tribuna vsem, ki imajo kaj povedati našemu proletarskemu narodu“.

Različni notranji in zunanji dogodki so potem začasno sicer vplivali tudi na smer revije, prekrstila se je v „Naše zapiske“, a sedanje uredništvo hoče revijo, ki jo je prevzelo sredi preteklega letnika, vrniti njenemu prvotnemu namenu in jo voditi po prvotno načrtanih smernicah dalje. Kot popolnoma svobodno in nestransko revijo, v duhu in po tradicijah duševnega vodje nekdanjih „Naših Zapiskov“ — dr. A. Dermote jih bomo vodili tudi v tem letniku, ker vemo, da morejo le v tej obliki in v teh smernicah vršiti v našem narodu ono važno nalogo, ki jim je prisojena.

Da nam bo mogoče vršiti to delo v polni meri, nam jamčijo že osebe, ki so nam obljubile svoje sodelovanje in izmed katerih naj omenimo le Abditusa, A. Albrehta, dr. Dereanija, dr. Dobido, univ. prof. dr. Dolenca, dr. S. Dolarja, F. Erjavca, dr. P. Flereta Goršiča, Hajšmana (Praga), J. Jurkoviča, dr. Jelenca, E. Kristana, dr. Krivica, dr. Lončarja, univ. doc. dr. Moleta, univ. prof. dr. Prijatelja, univ. prof. dr. Rostoharja, A. Štebijevo, dr. Sagadina, dr. Šmalca, prof. Škerla, univ. prof. dr. Ozvalda, F. Uratnika, univ. doc. dr. Webra, H. Wendla, dr. Zalokarja, O. Župančiča in druge, ki jih upamo še pridobiti.

Radi velike podražitve vseh tiskarskih izdelkov smo seveda prisiljeni povečati naročnino na 60 kron letno, kar je pa v primeri z drugimi listi še vedno izredno malenkostna vsota. Podpisano založništvo pa jamči, da bo izhajala revija odslej redno sredi vsakega meseca. Vabimo tedaj vse stare prijatelje, da obnove čim preje naročnino, obenem pa apeliramo tudi na vso ostalo javnost, da se v čim večjem številu naroči na list in tako ne le vzdrži revijo, ampak jo tudi poveča. Vsak, ki bi nam pridobival novih naročnikov, naj si bo zvest, da vrši s tem pravo kulturno delo in kulturno delo bo edino, ki bo rešilo naš narod v teh težkih časih. Opozarjajte na revijo vse znance in prijatelje.

Slovenska Socialna Matica

Ljubljana, Poštni predal 91.

Omladina

priporoča naslednje nove publikacije:

Debeljak Anton:	broš.	vez.
Moderna francoska lirika . . .	24 K	30 K
Mark Twain:		
Mali klatež Tom Sawyer . . .	26 K	32 K
Dr. J. Prijatelj:		
Aškerčeva Čitanka	14 K	20 K
Petronij-Glonar:		
Pojedina pri Tvimalhijonu . .	9 K	12 K
—		
Župančič Oton:		
Mlada Pota	12 K	18 K
Župančič Oton:		
Sto Ugank	—	3 K
Levstik Vlad.:		
Zapiski Tine Gramontove . .	7 K	13 K
Albrecht Fran.:		
Mysteria Dolorosa	5 K	11 K
Flaubert-Župančič:		
Tri povesti	7 K	13 K
Chesterton-Župančič:		
Četrtek. Fantast. roman	7 K	13 K
Dr. J. A. Glonar:		
Naš jezik	3 K	6 K
Brezigar M.:		
Osnutek slovenskega narod-		
nega gospodarstva	—	6 K
Spominu Ivana Cankarja	—	2 K
Dr. Nachtigall:		
Južnosl. ital. sporno vprašanje	—	1 K

Navedene cene veljajo samo pri direktni naročitvi pri „Omladini“, Ljubljana, predal 87.

Slovenska Socialna Matica

priporoča naslednje publikacije:

1. Dr. Bauer-Uratnik: POT K SOCIALIZMU, cena 2 K.
2. Štebi Alojzija: DEMORATIZEM IN ŽENSTVO, cena 1 K.
3. Bezruč-Albreht: ŠLEZKE PESMI, cena vezani knjigi 10 K.
4. * * *: POGLED V NOVI SVET, cena 1 K.
5. DEMOKRACIJA, I. letnik (nepopolni), cena 10 K.
6. DEMOKRACIJA, II. letnik (ves letnik), cena 15 K.
7. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik (1920), cena 50 K.
8. NAŠI ZAPISKI, XII. letnik, posamezna št. 5 K.

Omenjene publikacije je dobiti po knjigarnah ali se pa naročaja neposredno pri „Slovenski Socialni Matici“ v Ljubljani, poštni predal št. 91.

Izšle so:

Knjižna novost!

Oskar Wilde:

Pravljice

Poslovenil M. J.

Cena elegantno vezani knjigi 50 K.

Ker je naklada izredno majhna, opozarjamo vse ljubitelje lepe knjige, da jo naroče takoj po povzetju, oziroma naj pošljejo denar naprej. Naroča se le pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91.

